

UDK 821.163.4.09-32

Izvorni naučni rad

Antonija HULJEV (Osijek)

Odjel za kulturologiju

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

antonijahuljev@yahoo.com

Mirta BIJUKOVIĆ-MARŠIĆ (Osijek)

Odjel za kulturologiju

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

mbmarsic@unios.hr

OBITELJ U BAJKAMA IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ OBJAVLJENIMA U PERIODICI I NAKON AUTORIČINA ŽIVOTA

Pišući „Priče iz davnine“ autorica Ivana Brlić-Mažuranić u pripovjedni tekst ugrađuje ideju majčinstva i obitelji koji postaju izvorom ljudske egzistencije. I dok su „Priče iz davnine“ zaokupile hrvatsku i stranu kritičarsku javnost bivajući shvaćene kao najbolja zbirka hrvatskih umjetničkih bajki, kada je riječ o autoričnim bajkama izvan te zbirke, nakon oba izdanja, i onoga 1943. godine i onoga 1993. godine, kritičke te književno-povijesne recepcije gotovo u potpunosti izostaju. Iz toga se razloga pedagoškim iščitavanjem bajki Ivane Brlić-Mažuranić objavljenim u periodici i nakon autoričina života analizira pozicija obitelji koja je bitan čimbenik i odgojni element u ovim autoričnim bajkama. Interpretacijom, metodom detekcije te analitičkim iščitavanjem ukazat će se na poziciju obitelji kao posebne odgojne vrijednosti, pokretača radnje i motivacijskoga uporišta u promatranom korpusu bajki.

Ključne riječi: *Ivana Brlić-Mažuranić, obitelj, pedagoško čitanje, bajke*

I. Uvod

Izvan zbirke „Priče iz davnine“ koja obuhvaća osam umjetničkih bajki, Ivana Brlić-Mažuranić objavila je i nekolicinu bajki i u periodici. Također, nekoliko je bajki objavljeno i nakon autoričina života. Rad se bavi analizom sedam bajki od kojih su za autoričina života objavljene četiri u časopisima,

a tri su ostale u rukopisima. Autoričine bajke objavljene prvotno u periodici jesu „Priča o goropadnom Mili i šestorici ptica rodovića“ (*Smilje*, XLII, br. 4, str. 49–54, br. 5, str. 65–69, Zagreb, 1913), „Zlatna ptica i dijete ubogarsko“ (*Naša deca*, III, br. 8, str. 2–3, Beograd, 1923), „Trgovac Nav“ (*Književni se-ver*, Subotica, 1927, br. 11; *Hrvatsko kolo*, knjiga VIII, str. 135–143, Zagreb, 1927), „Priča o Zorku Bistozorkom i o Sreći“ (*Hrvatsko kolo*, knjiga 13, str. 28–35, Zagreb, 1932). Godine 1943. (ponovljeno izdanje 1993. godine Konzora i Katarine Zrinske), u nakladi Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda pet je bajki autorice objavljeno u izdanju „Basne i bajke“: „Trgovac Nav“, „Priča o sultanu Abdali“, „Priča o Zorku Bistozorkom i o Sreći“, „Zašto se rodila bijedna Lera i njezino siročće“ te „Djevojčica i neman“. Bajke u radu analizirane su prema uredničkom izdanju Vinka Brešića (priređivači: Ivana Žužul i Tvrtko Vuković; Slavonski Brod, 2011), a koje donosi u obliku kritičkog izdanja cijeli korpus bajki izvan „Priča iz davnina“, tj. svih sedam bajki autorice. I dok „Priče iz davnine“ autorici priskrbuju naziv *hrvatskoga Andersena* i do danas ostaju „vrhunski umjetnički domet ne samo autoričina stvaralaštva već i hrvatske literature za djecu uopće“,¹ bajke izvan ove zbirke ostaju uglavnom izvan dometa čitatelja, kritičke te književno-povijesne recepcije.² Čitateljskoj publici manje poznate bajke autorice pedagoški se iščitavaju s pozicije predodžbe obitelji kao motivacijskog uporišta u bajkama imajući u vidu da Ivana Brlić-Mažuranić u svom pisanju polazi od majčinstva i obiteljskih vrijednosti. Naime, autorica prvotno i počinje pisati za vlastitu djecu, a potom tuđu. Također, iz autoričinih privatnih pisama³ upućenim članovima obitelji razvidno je da je autorica iznimno cijenila mišljenje svoje majke te da joj obitelj u vlastitom sustavu vrijednosti zauzima jako važno mjesto. Polazeći od uzora i „gradeći sliku književne osobnosti“ (Hranjec, 2006: 85) Šicel navodi tri osobe u kojima je autorica „pronalazila i tražila uzore za svoj vlastiti put“ (Hranjec, isto). Bili su to Josip Juraj Strossmayer, Franjo Marković te njezin djed, Ivan Mažuranić, koji je imao izravni etički utjecaj na oblikovanje Ivanina književna djela. Šicel konstatira da je autorica izgradila osobne poglede na svijet, život i ljude, stvorivši koncepciju djelovanja polazeći od porodice i majčinstva prije svega kao „osnovnog ishodišta određenog društva“ (Hranjec,

¹ Miroslav Šicel, prema: Vladimir Rem (pr.), *Ivana Brlić-Mažuranić: Priče iz davnine*, Slavenska naklada „Privlačica“, Vinkovci, 1994, str. 138–139.

² Usp. Dubravka Zima, „Bajke Ivane Brlić-Mažuranić izvan *Priča iz davnine*“, *Kroatologija*, 2, 2011, 1, str. 217; Dubravka Zima, *Ivana Brlić-Mažuranić*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001, str. 134; Martina Perić, „U pravom ruhu“, *Nova Croatica*, Zagreb, V (2011), 5, str. 490.

³ Usp. Berislav Majhut i Sanja Lovrić Kralj (priredili) „Pisma o Hlapiću“, *Libri & Liberi – Časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture/Journal of Research on Children's Literature and Culture*, 2(2), 2013, str. 269–355.

isto). Pišući o temeljenim ljudskim vrijednostima u djelima Ivane Brlić-Mažuranić, Novaković (1997) navodi da etički kodeks autorice proizlazi iz načela dužnosti te u tom kontekstu spominje i dužnost roditelja koji se svesrdno brinu o djeci, makar i ona sama bila izvoristom problema.

U bajkama se dakle, imajući uvid u važnost pozicije obitelji/porodice u autoričinu životu kao bitnom ishodištu njezina književna rada, analizira pozicija obitelji kao prve instance u djetetovu odgoju te učinci koje ona ima na sam tijek radnje. Također, analizom obitelji kao bitnog odgojnog elementa stječe se uvid u važnost obiteljskih vrijednosti u sustavu vrijednosti same autorice.

II. Obitelj, odgoj, bajka

Bez obzira na to radi li se o biološkoj ili usvojenoj djeci, obitelj je odgojna zajednica roditelja i djece koju označava zajednički život i interakcija. Obitelj je uvijek i dio društva, ona utječe na društvo i društvo utječe na nju, a kao odgojni čimbenik prva je i najvažnija instanca u djetetovu razvoju. Obitelj kao odgojna zajednica može biti *potpuna*, ukoliko su oba roditelja prisutna, te *nepotpuna* ukoliko jedan od roditelja trajno manjka.

Obitelj ima formativnu ulogu u djetinjstvu pojedinca te je vrlo važan utjecaj svih članova obitelji kao i „ukupnost obiteljske atmosfere“, (Wagner Jakab, 2008: 121) kada je riječ o odrastanju djeteta. Ponašanje djeteta između ostaloga ima svoje ishodište i u roditeljstvu, odnosno, nesporno je da roditelji i obitelj imaju važan i nezaobilazan utjecaj na razvoj djeteta. Obitelj promatra na kao dinamičan sustav odnosa u interakciji što ima snažan utjecaj na djecu u središtu je istraživanja posljednjih godina (Wagner Jakab, 2008: 121; prema: Cox, Paley, 2003, Ross, Stein, Trabasso, Woody, Ross, 2005). Zdrava obitelj, navodi ista autorica parafrizirajući dotadašnja istraživanja,⁴ ona je koja se postiže održavanjem snažnih i afektivnih odnosa između članova obitelji.

Analizirajući „Priče iz davnine“ Visinko (2006) zaključuje da je obitelj bitna strukturna sastavnica svih osam bajki iz zbirke, a obitelj koju Ivana Brlić-Mažuranić djelima zagovara jest tradicionalna obitelj i obiteljski dom. Iako je idealna slika obitelji narušena, Visinko interpretacijom prikazuje motiv obitelji u propadanju i uzorne obitelji kao tipu priželjkivane obitelji. Udaljenost između stvarne obitelji i one priželjkivane, idealne, ispunjen je dramom sudbina članova obitelji. Međutim, postavlja se pitanje čini li autorica odmak u svojim ostalim bajkama, i ako čini, u kojoj mjeri. Je li slika obitelji koju bajke ogledavaju idealna ili trajno narušena, i ako je narušena, može li se dokinuti. Odgovore na ova pitanja moguće je ponuditi tekstološkom detekcijom te analizom i interpretacijom.

⁴ Cummings, Davies, Campbell, 2000; prema: Ross, Stein, Trabasso, Woody, Ross, 2005.

U bajci izričita odgojnoga predznaka, „Priča o goropadnom Mili i šestorici ptića rodovića“ problematizira se odgojni roditeljski stil, odnosno pretjerana majčina ljubav prema Mili. Milina je obitelj potpuna, čine ju u početku bajke on i njegovi roditelji. Živeći u *ribarskoj kućici* Mile nije brinuo ni za što jer je „Mati odveć ljubila svoga Milu i nije znala od dragosti, što bi s njim“.⁵ Milin otac za obitelj je skrbio ribareći, no Mile mu nije pomagao jer je odgojem postao *pokvaren*: „Tako se Mile pokvario i ništa mu nije bilo pravo“.⁶ Autorica hiperboliziranu ljubav i brigu prema Mili naziva ludošću („...da se dosjeti dosta jakomu lijeku za onoliku ludost materinu.“)⁷ te nudi alternativu. Opreka Milinoj obitelji, u kojoj je središte samo Mile kojemu je majka govorila da je najpametniji u kući, ptičja je obitelj koju čine majka roda i šest ptića. Milina je majka nerazumna, ne brine o kućanstvu nego samo o Milinim potrebama. Roda je pak *stara i uljudna*, a u njezinu gnijezdu (domu) vladaju red i hijerarhija. Roda naime vodi računa o tome koliko su i što *rodovići* naučili pa dok Milu majka ne ukorava, roda drugačijim odgojnim principom djeluje na mlade opominjući ih, ali i ključajući „svojim dugačkim kljunom po glavi“.⁸ Milina majka sinu je udovoljavala svaku želju, no rodi je bilo važnije njezino gnijezdo („...da se pohvali, kako li je krasno njeno gnijezdo...“),⁹ jesu li njezini rodovići *poslušni i vješti*. Kada se pak Mile odluči vratiti svom domu otac ga *prigrli* kao da nikada nije ni otišao pravdajući Milin čin vilinskom odmamom. Eksplicitnom poukom autorice navodi se da se djeca raduju, ali se nikad ne čude, ma kako im iznenada roditelji došli u pomoć. Odnosno, roditeljsku brigu djeca podrazumijevaju principom koji se sam po sebi razumije te se on ni ne preispituje. Kao jasnu pouku autorica izdvaja da „za jedinca nema lijeka do tuđega svijeta“¹⁰ što se može shvatiti i kao autoričin društveni komentar na odgojni princip obitelji s jednim djetetom po kojemu takvo dijete uvriježeno postaje razmaženo, samobitno i egoistično, *goropadno* poput Mile. Rješenje je, kao i u književnom postupku, odmak/dokinuće i alternativa. Sretno je razrješenje u bajci majčin uvid u krivi odgojni princip te Milin povratak i uvid u neispravnost vlastita svjetonazora. Uloga Milinoga oca ostaje obilježena pasivnošću. Njegova je uloga skrb o obitelji, a kasnije mu se Mile u toj ulozi pridružuje. Naposljetku, obitelj se proširuje za novoga člana, usvojeno siročće „koje je odnekud izdaleka k njima zalutalo“.¹¹ Milina obitelj, poput ptičje

⁵ Vinko Brešić (ur.), *Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić*, Ogranak Matice hrvatske SlavonSKI Brod, Slavonski Brod, 2011, str. 264.

⁶ Isto, str. 265.

⁷ Isto, str. 266–267.

⁸ Isto, str. 274.

⁹ Isto, str. 277.

¹⁰ Isto, str. 287.

¹¹ Isto.

obitelji koja ga je stubokom promijenila, zadobiva novu hijerarhiju s jasno naznačenim ulogama.

U bajci „Zlatna ptica i dijete ubogarsko“ autorica problematizira zaokupljenost materijalnim bogatstvima. Bogataševa pretjerana ljubav prema zlatnoj ptici uvjetovana je njegovom samačkom obiteljskom pozicijom. Bogataš, naime, nije imao „ni majke, ni oca – ni žene ni djece. Imao je samo jednu ptičicu, a tu je volio više nego sve ostalo na ovome svijetu“. ¹² Dakle, bogataševa je nekoć potencijalna naklonost prema obitelji preusmjerena uvjetovanom naklonošću prema zlatnoj ptici. No kao i u prethodnoj bajci, autorica nudi alternativu pojavljivanjem starice i njezina bolesnoga unučeta. Svjetonazor bogataša mijenja se kada odlučuje žrtvovati zlatnu pticu za život dječaka. Fabularno je razrješenje u ozdravljenju dječaka i oživotvorenju ptice preko djetetovih suza koje tako postaju simbolom novoga života i egzistencije. Bogataševa obitelj biva proširena, dakako, bakom i unučetom čime dijete osim ženskoga uzora (bake) dobiva i muški uzor (bogataša/oca). Prava je vrijednost prema tome u obitelji, a ne u materijalnom bogatstvu pa se novom bogataševu životu divi i *svijet* govoreći kako je dobar i sretan.

U bajci „Trgovac Nav“ susrećemo se s četirima konceptima obitelji. Prvi je koncept koncept samačke obitelji trgovca Nava kojemu roditelji „bijahu namrli lijepi imetak i dobar dućančić“. ¹³ Trgovac Nav živi sam prema blagoslovima koje mu je Bog udijelio brinući se za ubogare, sirotinju i siročad u svomu gradu: „(...) neka posve mala sirotica. Izgubila se u onolikom gradu, prozebla do kostiju. (...) on potrčao do djevojčice i digao je u naručaj. Grijao Nav djevojčicu, zabavio je igrom svakojakom, tetošio je i milio. (...) Sjeo Nav uz djevojčicu i, što je živ, takove radosti ne bijaše doživio“. ¹⁴ Dakle, moguće je pretpostaviti da bi trgovac Nav djevojčicu usvojio, kao što je slučaj u prethodnoj bajci, no autorica čini otklon i donosi drugačije fabularno razrješenje. Drugi je koncept obitelji obitelj mladoga carevića i njegova oca cara. U bajci se ne upisuje lik carevićeve majke, no autorica donosi lik dadilje koja savjetuje carevića, a prema upućivanju na lik pretpostavka je da carević nije imao majke: „E majko, dadiljo, jedina stalna mudrosti sviju carevina!“ Treći je koncept tradicionalne obitelji u nastajanju prema kojoj mladi carević nasljeđujući već staroga oca, vladara, želi oženiti djevojku koju si je sam odabrao, no tek uz dopuštenje oca: „Ali ja ne mogu ni da se saberem, ni da mudro upravljam carevinom, ako mi ne dopustiš, da dovedem sebi za ženu djevojku, koju sam izabrao“. ¹⁵ Kada otac daje sinu privolu, priređuje se vjenčanje. Djevojka koju

¹² Isto, str. 289.

¹³ Isto, str. 295.

¹⁴ Isto, str. 296–297.

¹⁵ Isto, str. 299.

carević ženi djevojčica je koju Nav spašava od hladnoće na početku, a koju majka pronalazi u njegovu dućanu. Dakle, četvrti je koncept obitelji obitelj sirote djevojčice i njezine majke koja se o njoj skrbi. Bajka ne polazi s čvrstih obiteljskih temelja kao što je to u prijašnjim bajkama, no u „Trgovcu Navu“ posebno se senzibilizira odnos prema sirotinji i siročadi, autorici tako blizak, ali i odnos prema značenju i važnosti obitelji u životu pojedinca: carević se ne želi ženiti bez očeva dopuštenja, a trgovac Nav poljubivši „tri puta prag svoje očevine“¹⁶ odlazi u deveto predgrađe. U suživotu s drugim ljudima Nav je brinuo o tuđoj djeci: „(...) to im samo djecu nunio i nadgledao. Bio on veoma uman u tome, te mu i posve nejačku djecu davali, da ih čuva“.¹⁷ Za tumačenje same bajke bitne su njezine implicitne postavke, od smještanja prostora koji odudara od autoričine neoromantičarske predodžbe prostora te determiniranost glavnoga lika njegovih orijentalnim habitusom. Međutim, ono što bajku izdvaja iz ostalih autoričinih bajkovitih proza jest njezina interpretacija ljudske zajednice (Zima, 2001: 141–142). Važnu ulogu u takvoj zajednici imaju svi autoričini likovi, a obitelj kao posebna vrijednost uvelike određuje tijek radnje. Primjerice, da car nije sinu dopustio ženidbu, posljedice bi po sve likove bile drugačije. Također, da se Nav nije brinuo o siročadi, pa time i o carevićevoj budućoj ženi, priče ne bi niti bilo itd.

Bajka „Priča o Zorku Bistrozorkom i o Sreći“ mnogobrojnim motivima nalikuje na prethodnu bajku, „Trgovac Nav“. Naime, oba protagonista, i Zorko Bistrozorki i trgovac Nav, gaje jednak senzibilitet prema siročadi i sirotinji. Motiv hladnoće prisutan je također u objema bajkama: i Zorko i Nav brinu se o djevojčici koja spava štiteći ju od hladnoće: „Zazebu kosti Zorka, i pogodi Zorko Bistrozorki, da treba pregrnuti ponjavac preko djeteta. Učini tako, pa onda pođe da razvede oganj pred kolibom“.¹⁸ Osim hladnoće, pojavljuje se i motiv svjetlosti koja okružuje siročad: „Djetence mileno – izreče Zorko blago, a u sebi osjeti toliku svjetlost, da se sve u njemu i oko njega promijenilo. Ležala je ta svjetlost svuda i nad svime i sve je bilo pozlaćeno“.¹⁹ Istost motiva u objema bajkama i svesrdna briga i empatija prema siročadi i sirotinji upućuje na važnost senzibilizacije prema djetetu. Dijete, koje u prethodnoj bajci privremeno ostaje bez majke, slično je djetetu koje u ovoj bajci ostaje bez oca. Naime, Mavrica, lišena majke, ostaje i bez oca što autorica eksplicitno naglašava ističući tim književnim postupkom nepotpunu obitelj polazištem radnje: „(...) na dnu prodolice živio neki čovjek po imenu Raduč. U njega bila kćer-

¹⁶ Isto, str. 298.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto, str. 317.

¹⁹ Isto, str. 318.

kica, mala Mavrica. I više nikoga nisu imali. Živjeli oni sami samcati (...).²⁰ Kada Mavrici premine otac ona ostaje „sama samcata na ovome svijetu“.²¹ Međutim, div Zorko Bistozorki, koji se prethodno morao smanjiti na ljudsku veličinu ne bi li bio u mogućnosti pronaći Sreću, nailazi na djevojčicu i shvaća da je njegova najveća sreća upravo ona. Fabularnom poukom autorica ističe važnost skrbi o slabijemu čime primat dobivaju univerzalne ljudske vrijednosti nad materijalnim bogatstvom:

„(...) Zorko ugleda ono dvoje na ponjavcu i pristupi k njima. Sagne se i pogleda, pa kad osjeti toplu ruku djeteta u hladnoj ruci očevoj, trgnu se Zorko Bistozorki i uvidi odmah, da na svijetu nema većeg nego je ovo. 'Da sam suncu kose spleo, manje bi bilo nego je ovo. U ovome je sve što ima na nebu i na zemlji – ovdje će negdje i Sreća izaći', reče u sebi.“²²

Zorko ostaje skrbiti o djevojčici, osnovavši tako novu, nepotpunu obitelj, te u tome pronalazi Sreću, a ostala dva diva, Valigora i Mokronog, „zavadiše se o baštinu i proždriješe jedan drugoga“. Dijete predstavlja sam bit života, tj. ispunjenje, navodi Zima (2001). Na koncu, Zorkova potraga za Srećom započinje igrom te ju susret s djetetom pretvara u odgovornost (Zima, 2011).

Bajka „Priča o sultanu Abdali“ određena je svojim orijentalnim habitusom i motivima koji daju posebnu funkciju bajci. Sultan Abdala sasvim slučajno dolazi na prijestolje te biva novim sultanom nakon što je sultan Hajrudim preminuo ne imavši „mužka odvjetka“.²³ Budući da se automatizmom nije mogao odrediti novi sultan, narod je morao vijećati o odabiru novoga vladara. Dakle, zaplet radnje počinje obiteljskim motivom koji se kasnije proširuje odabirom krivoga sultana koji je nepravedno vladao ne bi li ga narod pamtio po njegovoj okrutnosti. Iako bajka prvenstveno ima kršćanski podtekst, svojstven „Pričama iz davnine“, te fabularna pouka počiva na religioznim načelima, motiv obitelji ima također vrlo važnu ulogu. Naime, nakon što je sultan Abdala dao smaknuti Hasana te odredio smaknuti i njegovu ženu Fatimu „koja bijaše ljuto povrijedila cara, plaću nad mrtvim Hasanom“,²⁴ shvaća se važnost transpozicije narativnosti iz alegorijskog u nefantastično. Ne želim ostaviti „nejaku djecu svoju“²⁵ Mustafa odgovara svojoj majci da ide sultanu jer ako joj je Bog rekao da ih mora čuvati, „to je njima rekao da čuvaju i tebe

²⁰ Isto, str. 313.

²¹ Isto, str. 315.

²² Isto, str. 316.

²³ Isto, str. 339.

²⁴ Isto, str. 344.

²⁵ Isto.

i nas²⁶ pa nigdje ni ne može biti sigurnija nego na sultanovu dvoru. Dakle, Mustafa je potpuno siguran u Božju zaštitu, pa makar i na sultanovu dvoru. Ovo djetinje uvjerenje mijenja vezira Hafida koji na koncu spašava Fatimu i djecu, a zahvaljujući Hafidovoj preobrazbi događa se i emotivno-karakterna preobrazba sultana, mada narativno i logično nemotivirana i potpuno neočekivana. U kontekstu obiteljske analize važno je izdvojiti činjenice da sultan Abdala ne bi postao sultanom da je Hajrudim imao sina te da se karakterni preobrat protagonista ne bi dogodio da Fatima nije ostala bez supruga i time morala sama brinuti o svojoj djeci. Prema tome, iako prvenstveno kršćansko-ga podteksta, bajka ima i obiteljsko uporište koje pokazuje važnost obitelji i skrbi o istoj.

Nadalje, bajka „Zašto se rodila bijedna Lera i njezino siročće“ motivirana je potragom za smislom vlastite egzistencije. Nepromišljeni je seljanin Targan, a koji je pak živio u potpunoj obitelji sa ženom i sinom Halkom, u razgovoru s drugim ljudima poveo pitanje razloga življenja Lere i njezina djeteta. Naime, Lera i „kukavno siročće njezino“²⁷ živjele su same i postale razlogom ogovaranja u društvenoj zajednici u kojoj su živjele. Kako bi odgovorile na to pitanje, Lera i Jasenka odmeću se u svijet. Nedugo potom, odlazi i Targan, a Lerina majka umire. Tim činom Halko i Jasenka ostaju bez roditelja. No traživši oca i želeći ga vratiti doma, Halko pronalazi Jasenku i s njom osniva novo, pravednije naselje pored močvare. Halkova potraga za ocem motivirana je obiteljskom privrženosti: „Nije ovo samo tako, da vi govorite: – Targana nigdje neima! – nego je Targan otac moj i ja njega naći moram“.²⁸ Otišavši, Halkova majka ostaje posve sama: „Mati šuteć gledala za sinom kako joj odlazi – a onda, spustiv glavu, unidje u svoju zemunicu i odmah zastre vrata ponjavcem, neka nitko ne vidi kako ostade sama i nevoljna“.²⁹ Fabularno razrješenje autorica čini postupkom Targanova vraćanja ženi i Lerinom skrbi o Jasenski u zagrobnom životu u Sitivratovu dvoru: „(...) a mati (...) nadgleda ono jedno mjestance na jezeru, gdje se odvija život njenog djeteta.“³⁰ Međutim, Lera je i mogla preminuti tek kada je bila sigurna da Jasenka ne ostaje sama: „Nije sama! Ne trebam joj!“³¹ Djeca, Jasenka i Halko, „kao snažno obilježeni simboli života nastavljaju životni ciklus pomirujući svojim zajedništvom raskol roditeljske generacije“, tj. „zanemarujući roditeljske nesuglasice“ (Zima, 2001: 144, 145). Izmirenje oprečnih obitelji autorica čini novom obitelji koju

²⁶ Isto.

²⁷ Isto, str. 353.

²⁸ Isto, str. 363.

²⁹ Isto, str. 364.

³⁰ Isto, str. 378.

³¹ Isto, str. 368.

čine Jasenka i Halko, i u čiju se sredinu premještaju i drugi ljudi. Iako bajka ne nudi odgovor na pitanje zašto se rodila Lera i njezina kći, čitatelj se zadovoljava eksplicitnom poukom autorice koja govori da *se svačiji život odvija upravo ondje i upravo onako kako to zahtjevaju svi drugi životi širom zemlje*³² čime se upućuje na neizbježan utjecaj društvenih i obiteljskih čimbenika, ali i predestiniranost sudbine.

Bajka „Djevojčica i neman“ uvelike podsjeća na nacrt bajke jer je narativni slijed nelogičan te čitatelja djelomice ostavlja zbunjenim. Ipak, motivi obitelji i odgoja djeteta ukorijenjeni su u bajci. Loša skrb kumova o djevojčici može se shvatiti i kao autoričina svojevrsna društvena kritika pa bi se bajka eventualno mogla iščitavati i s ove pozicije. Naime, djevojčica koja je „ostala sama na svijetu“³³ i o kojoj su se brinula dva kuma biva zabrinuta kada se na rubu njezine bašće pojavljuje neman. Bezimena djevojčica ima dvije želje, otjerati neman i odrasti kako bi s kumovima mogla ravnopravno sudjelovati u razgovoru. Nelogičnost koju bajka ne razjašnjava povezanost je nemani s kumovima. Zamolivši kuma da *posiječe* neman on joj objašnjava da je to nemoguće jer je od njegova roda. Naposljetku, djevojčica će, kada joj Bog ispuni želju, otjerati neman i sasvim iznenada upoznati kraljevića kojemu postaje ženom. Fabularni je pokretač dakle djevojčina usamljenost uvjetovana lišenosti roditelja i usmjerenost ka što bržem odrastanju kako bi bila ravnopravnom sudionicom razgovora s odraslima. Nakon ustrajnih molitvi Bog djevojci uslišava molbu, no druženje s djevojčicom zamijenit će briga kumova o ranjenoj nemani. Ipak, ispunjenje tako žučene želje za odraslim društvom svojih kumova, ne događa se. Ispunjenje se događa naknadno sasvim slučajno u vidu neznanoga junaka koji ujaha „divan kao sunce na osvitu“.³⁴ Junak i djevojka u kraljevstvu postaju novom obitelji što je ujedno čin fabularnog zadovoljenja – djevojčica je odrasla, sigurna od opasnosti, u novoj obitelji s mužem kraljevićem.

Analizirajući svih sedam bajki Ivane Brlić-Mažuranić koje su objavljene u periodici te nakon autoričina života pronalazi se motiv prevladavajuće nepotpune obitelji. Razvidno je da je autorica bila zaokupljena skrbi i odgojem o djeci te pozicijom obitelji što se može tumačiti autoričinim obiteljskim načelom. Analizirane bajke pedagoški iščitane i interpretirane ukazuju na obuhvatniji vid kritičkoga čitanja književnoga teksta i s pozicije suvremene pedagoške prakse. Motiv obitelji prisutan je u svim bajkama te promatran kroz prizmu pedagoškoga čitanja biva snažnim motivacijskim uporištem i pokretačem radnje. Autoričina književna siročad i sirotinja postaju članovima novih obitelji čime autorica ukazuje na važnost obitelji i pravo pojedinca na

³² Isto, str. 369.

³³ Isto, str. 381.

³⁴ Isto, str. 391.

življenje u skladnoj obitelji. Ukoliko je taj sklad poremećen on snažno utječe na daljnju sudbinu pojedinca. Primjerice, poremećen sklad u Milinoj obitelji navodi ga na odlazak od kuće čime se kritizira odgojni princip hiperboliziranoga majčinstva; dijete ubogarsko bogataš će zadržati u zlatnim dvorima dok će se trgovac Nav svesrdno brinuti o siročadi i sirotinji. Zorko Bistozorki svoju će Sreću pronaći isključivo u skrbi o djevojčici Mavrici kojoj umire jedini roditelj, njezin otac Raduč. Nadalje, nepravedni sultan Abdala sjeda na prijestolje jer prethodni sultan Hajrudim nije imao muškoga nasljednika, a bijedna Lera i njezino siroče odlaze u svijet saznati svrhu vlastitoga življenja jer bivaju ogovarane u svom selu što je također uvjetovano obiteljskom predispozicijom, tj. njihovim narušenim skladom. Naposljetku, fabularno razrješnje u bajci „Djevojčica i neman“ događa se tak kada bezimena djevojčica bez roditelja odraste i osniva novu obitelj s kraljevićem. Narušenom skladu autorica uvijek nudi alternativu u vidu osnivanja novih obitelji ili pridruživanja novih članova. Također, u bajkama prisutan motiv samačkoga života nije ništa manje vrijedan od potpunih obitelji, no tek onda kada se pojedinac brine o slabijem i nemoćnom.

Literatura:

- Brešić, Vinko (ur.), *Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić*, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2011.
- Hranjec, Stjepan, „Šicel o Ivani Brlić-Mažuranić“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU*, Varaždin, br. 16–17, 2006, str. 83–89.
- Majhut, Berislav i Lovrić Kralj, Sanja (priredili) „Pisma o Hlapiću“, *Libri & Liberi – Časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture/Journal of Research on Children's Literature and Culture*, 2(2), 2013, str. 269–355.
- Novaković, Goran, „Temeljne ljudske vrednote u djelima Ivane Brlić-Mažuranić“, *Riječ: časopis za slavensku filologiju*, 2 (1997), 1, str. 173–177.
- Perić, Martina, „U pravom ruhu“, *Nova Croatica*, Zagreb, V (2011), 5, str. 490.
- Rem, Vladimir (pr.), *Ivana Brlić-Mažuranić: Priče iz davnine*, Slavonska naklada „Privlačica“, Vinkovci, 1994.
- Visinko, Karol, „Obitelj u 'Pričama iz davnine' Ivane Brlić-Mažuranić“, *Zlatni danci 7: Obitelj u književnosti za djecu i mladež* (Pintarić, Ana, ur.), Filozofski fakultet u Osijeku, Matica hrvatska Ogranak Osijek, Filozofski fakultet u Pečuhu, Osijek, 2006, str. 99–103.
- Wagner Jakab, Ana, „Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji“, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, vol. 44, br. 2, 2008, str. 119–128.

- Zima, Dubravka, *Ivana Brlić-Mažuranić*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.
- Zima, Dubravka, „Bajke Ivane Brlić-Mažuranić izvan *Priča iz davnine*“, *Kroatologija*, 2, 2011, 1, str. 217–229.

Antonija HULJEV & Mirta BIJUKOVIĆ-MARŠIĆ

**FAMILY IN THE FAIRY TALES BY IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ
PUBLISHED IN THE PERIODICALS EVEN POSTHUMOUSLY
TO THE AUTHORESS' LIFETIME**

Writing the *Croatian Tales of Long Ago*, the authoress Ivana Brlić-Mažuranić incorporated an idea of maternity and family in the narrative text, which become a source of human existence. While the *Croatian Tales of Long Ago* have preoccupied the Croatian and the foreign critic audience, having been understood as the best collection of the Croatian artistic fairy tales, subsequent to both editions, the 1943 and the 1993 one, the critic and historico-literary receptions are almost completely absented when it comes to the authoress' fairy tales beyond the collection. Therefore, a position of family, which is a significant factor and an educational element in these authoress' fairy tales as well, is being analyzed by virtue of a pedagogical perusal of Ivana Brlić-Mažuranić's fairy tales published in the periodicals even posthumous to the authoress' lifetime. A position of family as a special educational value, a motor of action, and a motivational stronghold in the observation of the fairy tale corpus, will be pinpointed by interpretation, detection method, and an analytical perusal.

Key words: *Ivana Brlić-Mažuranić, family, pedagogical perusal, fairy tales*